

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Димитър Михайлов Иванов – преподавател по българска литература след Освобождението във Великотърновския университет

„Св. св. Кирил и Методий”,

назначен със заповед на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски” № 725,

Благоевград, 13.03.2017 г. за член на научното жури

за защита на дисертационен труд на тема „Южна Америка в полето

на българската литературна действителност от Освобождението

до първата половина на XX век” за присъждане на образователната

и научна степен „доктор” по научната специалност История на

българската литература (нова и съвременна българска литература),

код на специалността 05.04.02, професионално направление

2.1. Филология, област на висше образование 2. Хуманитарни науки,

представен от Камелия Цветанова Александрова – докторант

в редовна форма на обучение в Катедрата по литература

при Филологическия факултет на Югозападен университет

„Неофит Рилски” – Благоевград,

научен ръководител доц. д-р Роман Хаджикосев

1. Кратки биографични данни за докторантката

Камелия Цветанова Александрова е родена на 16 април 1985 г. През 2004 г. завършва ГПЧЕ „Йордан Радичков” – Видин. През периода 2004–2009 г. е студентка в ЮЗУ „Неофит Рилски”, който завършва с магистратура по Славянска филология. След това е учител по български език и литература в 74 СУ „Гоце Делчев” – София, и СУ „Св. св. Кирил и Методий” – с. Крупник. През 2014–2016 г. е хоноруван асистент по нова и съвременна българска литература в ЮЗУ „Неофит Рилски”. От април 2011 г. до април 2016 г. е редовен докторант в Катедрата по литература на ЮЗУ „Неофит Рилски” и работи по дисертация на тема „Южна Америка в полето на българската литературна действителност от Освобождението до първата половина на XX век” с научен ръководител доц. д-р Роман Хаджикосев.

2. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Избраната тема на дисертацията „Южна Америка в полето на българската литературна действителност от Освобождението до първата половина на XX век” е актуална и дава възможност за създаването на задълбочено литературоведско изследване.

Предложеният дисертационен труд се състои от 206 страници. Авторефератът, с обем 31 стр., напълно съответства на структурата и съдържанието на дисертацията и коректно я представя.

Дисертацията се състои от увод, две глави, приложение, заключение и списъци на цитираната и използваната литература.

В увода са формулирани конспективно предметът, целта, задачите и методите на изследването.

Първа глава, онасловена „Компендиум на българския пътепис до Втората световна война”, съдържа две части. В първата, озаглавена „(Не)пътуващият българин във времето на културноисторическото развитие на българската нация”, е направен опит да се проследи темата за пътуването в българската литература в един огромен времеви отрязък. Неособено проникновеният екскурс из битността на българите от IX–X векта чак до XX век е излишен, тъй като не е потърсена връзката с темата на дисертацията. На места поднесената информация и характеристики са на школско равнище. Има спорни и дори неверни твърдения като следното: „След Освобождението и последвалия го Берлински договор страната ни, разпокъсана най-безсрамно, изпада в тежка морална криза” (с. 10). Дисертантката говори за България през XVIII и началото на XIX век, когато всъщност няма такава държава.

Но това е малка беда. Голямата беда е, че на много места Камелия Александрова използва идеи и изречения на други автори, като ги представя за свои. В дисертацията са пренесени, в някои случаи са компилирани или преразказани, абзаци от въведението на Светла Гюрова и Надя Данова в „Книга за българските хаджии” (С., 1985, с. 7–31). Така е на с. 13–15 от дисертацията, където става дума за светото странстване през Средновековието, също и написаното за хаджийството и поклонническата литература.

Опитът на дисертантката да характеризира особеностите на българския пътепис се свежда до почти буквално ползване на постановките на Катя Бъклова от книгата ѝ „Майстори на българския пътепис” (С., 1989). Ето някои примери:

К. Александрова, с. 22: „Пътеписът постепенно заменя дотогава характерното еднопосочно с двупосочно изображение. Разликата е наистина съществена: при еднопосочното изображение личността опознава заобикалящия я свят, докато при двупосочното изобразяване тя (личността) заедно със заобикалящия свят опознава и себе си.”

К. Бъклова, с. 6: „...естетическата характеристика на пътеписа бележи тенденция към преход от еднопосочно изображение (личността опознава заобикалящия я свят) към двупосочно осмисляне на връзката и взаимоотношенията човек – среда, при което в процеса на познание на света личността опознава и себе си...”

К. Александрова, с. 23: „Изложението следва еднопосочното физическо движение.”

К. Бъклова, с. 7: „Изложението все още следва еднопосочното физическо движение”.

К. Александрова, с. 23: Със своите гъвкавост и еластична композиция пътеписът придобива черти както на приключенско повествование, така и на репортаж или дори на военна хроника.”

К. Бъклова, с. 8: „През различни периоди той може да поеме някои черти и функции на повествование с приключенски елементи, на изкуствоведско съчинение, на военна хроника или репортаж.”

К. Александрова, с. 25: „Вазовите пътеписи съдържат документални и описателни елементи, географски сведения, исторически документи и легенди. Вазовото пътуване твърде често е конкретизирано – датата и часът на пътуването са посочени точно, пейзажът също е географски обективен. Изложението следва естествения ход на пътуването, а художественото и физическото време почти винаги съвпадат.”

К. Бъклова, с. 8: „В тях ще открием достатъчно географски и природонаучни сведения, преразказани или дословно цитирани исторически документи, легенди и народни песни, дори части от научни трудове. Тенденцията към документалност тук се проявява и в географската, хронологичната и даже метеорологичната автентичност на изображението. Вазовото пътуване винаги е конкретно, пейзажът – географски точен; фиксирани са датата, часът на тръгването; изложението следва стриктно, ден след ден цялото пътешествие; художественото време плътно покрива физическото.”

Всъщност от с. 22 до с. 29 дисертацията повтаря въвеждащия текст от книгата на Катя Бъклова.

Последните страници на тази част, без връзка с предходните, представят тезите на Изабела Шопова и Роман Хаджикосев за класификацията на пътеписа, в което няма нищо лошо. Лошото е, че в близо 30-те страници от първата част няма нищо авторско в дисертацията. Тя е построена така: цитира се литературовед, след което идва текст, който уж е на докторантката, а всъщност следва, перефразирано или компилирано, думите на цитирания автор.

Втората част от първа глава, назована „Южна Америка в българския социокултурен контекст от началото на XX век. „Към Екватора”, е посветена предимно на книгата на Стоян Омарчевски „Към Екватора” – един повърхностен преглед без интерпретация. Написаното не надхвърля онова, което е съобщено за нея в иначе неособено задълбочените статии на Георги Н. Николов („Нов прочит на пътеписа на Стоян Омарчевски, посветен на Бразилия” – Сайт на Държавната агенция за българите в чужбина, 04.01.2011) и Иван Алексиев („Първата българска делегация до Бразилия” – МВ „Компас”, януари 2011). Камелия Александрова се позовава на втората, но странно защо не се е задълбочила над въпроса, поставен от Алексиев – дали това наистина е първата българска книга за Бразилия. Още повече, че той съобщава данни за други текстове, появили се преди нея, към които докторантката би трябвало да прояви интерес.

Втора глава „Южноамериканската тема в полето на българската литературна действителност от Освобождението до първата половина на XX век” по заглавие почти повтаря темата на дисертацията. Това е и същината на представения труд. Тя е разделена на четири части.

В първата част „Социално-работническите романи” е отделено малко внимание на романа на Борис Шивачев „Изобретателят” (с. 50–54), а основният текст е посветен на романа на Борис Ценков „По света за хляб”. Това е наивен, мога да го нарека, школки опит за анализ, който по-скоро е характеристика на персонажите и преразказване. Все пак има и нещо като кратка рецепция на книгата (с. 58–59).

Втората част е названа със странното заглавие „Психологизъм и „извратена” сексуалност”. Тя се занимава с романите на Борис Шивачев „Изобретателят” и на Борис Ценков „Кокичето сред тропиците”. Най-напред е преразказан романът на Борис Шивачев, след това има опит за характеристика на женските образи. Съпоставката с „Осъдени души” на Димитър Димов е неубедителна. Написаното за „Кокичето сред тропиците” (с. 85–90) е повърхностен преразказ на романа.

Третата част е „Репортажните пътеписи: „модерните” носители на космополитно начало”. Тук отново е демонстрирано доста разпиляно и школко „анализиране” на текста на Борис Шивачев „Писма от Америка”. На много места видях „следите” на чужди текстове. За да не стане рецензията ми по-дълга от дисертацията, няма да цитирам заемките, а само ще посоча „странните” съответствия по страници. Дисертантката е „ползвала” на с. 95–96 текста на Катя Бъклова „Ние от трета класа” от книгата ѝ „Майстори на българския пътепис” (с. 93, 94) и текста на Иван Сестримски „Борис Шивачев” от книгата му „Български мотиви” (С., 1982, с. 17, 19, 20, 21) – в дисертацията на стр. 91, 91-92, 94, 96, 100.

После набързо е преминала книгата на Светослав Минков „Другата Америка”, като основната цел е да се посочи разликата ѝ с другите разглеждани произведения. И неочаквано, без връзка, Камелия Александрова се прехвърля към сборника с разкази на Матвей Вълев „Праха след стадата”, където е представена подборка от цитати на критици и литературоведи. Пак така неочаквано в последната половин страница на тази част става дума за романа на Матвей Вълев „Ферма в Сертон”. Отделено е толкова малко внимание, защото той „вижда бял свят едва през 1988 година. Въпреки че романът е написан от Вълев преди неговата смърт през 1944, за настоящето изследване има тежест годината, в която книгата е публикувана” (с. 116). Странна логика, а и има си хас да е написан след смъртта на автора.

Четвъртата част се казва „Книгата Анга”. Тук би трябвало да бъде голямата находка на дисертацията, но всъщност тук е и категоричното доказателство, че на Камелия Александрова липсват уменията на литературовед. На повече от двадесет страници тя преразказва подробно

текста на Самуил Стрезов. Преразказът на места е вълнуващ, но нищо повече. Когато се опитва да бъде литературовед, Камелия Александрова нарича Самуил Стрезов „литературен гений” (с. 121) и че той разказва „с изключително майсторство” (с. 132), но без никакви доказателства и аргументи. А когато е критична, се стига до комични изречения: „В структурно отношение текстът често изпада в структурна безизходица” (с. 133); „Стремително действието прескача сюжетните нишки, които наподобяват структурата на сензационния роман” (с. 136).

В края на тази част са споменати няколко текста на Самуил Стрезов, публикувани в България, и е направен опит за обобщение по темата пътуването като скитничество, което повтаря вече казаното.

Приложението, заемащо повече от 50 страници, е ненужно и няма връзка с темата на дисертацията. То е анкета, „по-скоро експеримент, отколкото анкета” (с. 148). Зададеният единствен въпрос (мисля, че не е въпрос) е „Когато чуете „Америка”, се сещате за:”. Камелия Александрова предварително би трябвало да се досети, че така поставила питането, тя подвежда анкетирания и всеки българин ще си помисли за САЩ, в каквато насоченост са и повечето отговори. Още по-излишни са фототипно приложените анкетни листи.

Заклучението повтаря вече казаното. Не съм съгласен с последните изречения в него: „Чрез именно тези „южноамерикански” книги българската литература влиза в диалог със световния литературен процес. [...] Художествените текстове, посветени на „южноамериканската” тема, бележат нов етап в развитието на българската белетристична литература от 30-те години на миналия век” (с. 195, 196). Тук оставям настрана стилистичните недоразумения. В по-голямата си част тези книги са скромни в художествените си постижения, те са любопитни за нас, българите, но в никакъв случай не влизат „в диалог със световния литературен процес”, най-малкото, защото този „процес” не ги знае и няма да ги узнае. А и не бележат нов етап в българската литература. Те са част от нея – добра или не чак толкова. И чакат своя истински интерпретатор.

3. Основни приноси на дисертационния труд

В дисертацията на Камелия Цветанова Александрова „Южна Америка в полето на българската литературна действителност от Освобождението до първата половина на XX век” липсват приносни моменти. В голяма част от предложения текст са заети мнения на други автори, компилирани са и предложени като нейни, някъде са преписвани изречения или изрази. Не са показани литературоведски умения. В някои случаи само са преразказани произведенията, които би трябвало да бъдат интерпретирани. Дисертационният труд не е оригинален.

4. Критични бележки и препоръки

Критичните си бележки към текста представих в т. 3 и т. 4. на рецензията.

Ще добавя, че в подхода към подобна тема трябва да се намери и сериозен културологичен поглед и по-големи познания по история.

В приложението вместо т.нар. анкета щеше да е полезно да се дадат откъси от превода на книгата на Самуил Стрезов „Анга”, за да се добие представа за нея.

На с. 117 Камелия Александрова говори за „хода на научните си търсения за написването този дисертационен труд”. И на много други места докторантката пише, че създава „научно изследване”. Тя всъщност не изследва, а повтаря други изследователи, като ползва идеите им и умело компилира техни изречения, а на места и буквално ги преписва. Хвърлен е огромен труд от нейна страна, за да бъдем заблудени.

И аз хвърлих огромен труд. Но вместо да изпитам удоволствие от текста, трябваше да се превърна в литературен дидектив.

А колко по-хубаво би било Камелия Александрова да бе написала *своите* изречения.

5. Заключение

С голямо съжаление констатирам, че дисертацията на Камелия Цветанова Александрова „Южна Америка в полето на българската литературна действителност от Освобождението до първата половина на XX век” не е оригинален труд и няма приносен характер.

Имайки предвид написаното, давам своята **отрицателна оценка** за дисертацията на Камелия Цветанова Александрова „Южна Америка в полето на българската литературна действителност от Освобождението до първата половина на XX век” и предлагам на Научното жури **да не присъжда** образователната и научна степен „доктор” на Камелия Цветанова Александрова по научната специалност История на българската литература (нова и съвременна българска литература), код на специалността 05.04.02, професионално направление 2.1. Филология, област на висше образование 2. Хуманитарни науки.

22.04.2017 г.

Рецензент:
Проф. д-р Димитър Михайлов